

O CLĂDIRE MONUMENTALĂ DIN BUCUREȘTI: ATENEUL ROMÂN

PETRE OPREA

Împunătoarea clădire a Ateneului Român a devenit, la puțină vreme după construirea ei, imaginea-simbol a Bucureștilor așa cum este Kremlinul pentru Moscova, turnul cu ceas (Big-Ben) al parlamentului din Londra, Turnul Eiffel pentru Paris.

Inițial, clădirea trebuia să aibă o altă formă și o altă destinație. Astfel, în 1874 Societatea ecvestră română a început lucrările unui local pentru manej de cai, de formă circulară, dar, secătându-i-se fondurile bănești, odată cu realizarea fundației, s-a văzut nevoită să le întrerupă brusc. În acest stadiu fundația rămâne abandonată și expusă degradărilor

perioadă de timp, astfel că s-au strâns fondurile necesare construcției, răspunzând celor mai exigente năzuințe ale membrilor societății. La 14/26 februarie 1888, deși clădirea era doar în parte terminată, ateneiștii își încep activitatea în noul local printr-un ciclu de conferințe în sala mică, prima fiind ținută de scriitorul Al. Odobescu, despre *Palatul Ateneului Român și clădirile antice, rotunde sau pătrate, cu dom circular*. La 19 martie 1889, printr-un spectacol festiv în sala cea mare, devenită ulterior sală de concerte, se consumă actul inaugurării propriu-zise a clădirii¹.

Planurile edificiului au fost realizate de arhitectul fran-

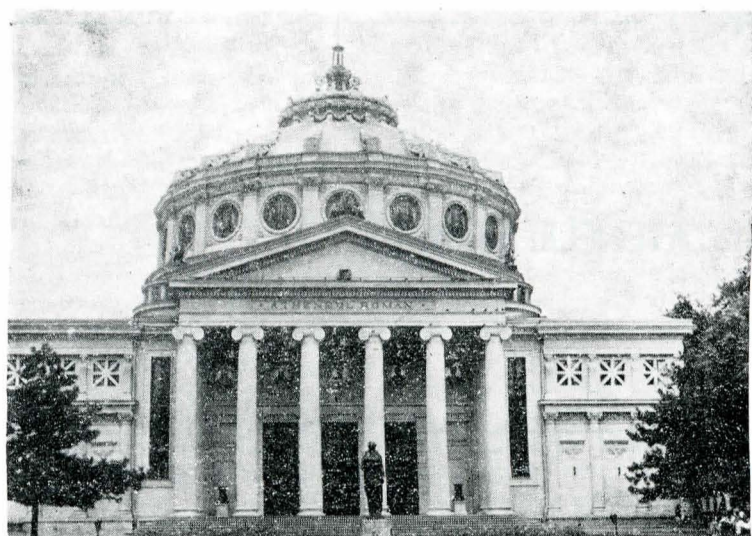
Ateneul Român (1935—1940)

mai bine de un deceniu, când este cumpărată, în octombrie 1886, de Societatea științifică, literară și artistică „Atheneul Român”, înființată în 1865, al cărei scop era „propagarea cunoștințelor folositoare în popor”. Cum societatea nu dispunea de fondurile necesare realizării unei grandioase clădiri, la îndemnul vicepreședintelui ei, Constantin Esarcu, și obținând aprobarea guvernului, se vor emite în folosul ei timbre de ajutorare — 500.000 de bilete de câte un leu fiecare — ce se vor vinde prin loterii, ele fiind difuzate în întreaga țară sub îndemnul „Dați un leu pentru Atheneu”. Entuziasmul popular a asigurat vânzarea întregii cantități de bilete într-o scurtă

perioadă de timp, astfel că s-au strâns fondurile necesare construcției, răspunzând celor mai exigente năzuințe ale membrilor societății. La 14/26 februarie 1888, deși clădirea era doar în parte terminată, ateneiștii își încep activitatea în noul local printr-un ciclu de conferințe în sala mică, prima fiind ținută de scriitorul Al. Odobescu, despre *Palatul Ateneului Român și clădirile antice, rotunde sau pătrate, cu dom circular*. La 19 martie 1889, printr-un spectacol festiv în sala cea mare, devenită ulterior sală de concerte, se consumă actul inaugurării propriu-zise a clădirii¹.

¹ Ateneul Român din București. Marea frescă executată de Costin Petrescu, București, Editura Marvan, 1938, ediția a II-a.

² Citind în „Revue de Deux Mondes” din 1887 despre o tină pariziană, Bertha de Callone, că, deși surdă și oarbă, datorită sprijinului unei călugărițe este extrem de cultă, regina Elisabeta a comentat îndelung despre acest caz cu cei din anturajul ei, din care făcea parte și

Ateneul Român, imagine actuală

brie 1886 s-au executat într-un ritm susținut, cu o întrerupere între 1889—1893 pînă în 1895, sub conducerea arhitectului Galleron, cînd acesta părăsește țara. În tot acest interval de timp ele au fost supravegheate de o comisie tehnică alcătuită din arhitectul Al. Orăscu, Gr. Cerechez, I. Socolescu, C. Olănescu, I. Mineu, I. Gr. Cantacuzino și C. Băicoianu³, ultimul fiind și dirigintele șantierului.

Din 1895 șantierul este preluat imediat de arhitectul Leonida Negrescu⁴, căruia îi aparține planul aripei posterioare a clădirii (actualmente str. Goleșu) și se continuă lucrul pînă în iulie 1897, cînd clădirea ia forma definitivă.⁵

Impunătorul edificiu poate fi privit dintr-o bună perspectivă din piațeta din fața grădinii. Clădirea este gîndită de arhitect ca un templu antic grec, majestoasă prin splendoarea liniilor armonioase și simple ale peristilului, alcătuit din șase coloane ionice, identice în proporții cu ale templului Erechteion din Atena, care susține un fronton. Deasupra clădirii o masivă cupolă, bogat decorată, cu un coronament ca acela al monumentului choric al lui Lysicrat din Atena face ca, din punct de vedere arhitectonic, să nu fie un monument izbit în totul⁶.

Sub peristil, deasupra intrării principale, sînt plasate cinci medalioane în mozaic de Murano după schițele pictorului G. Demetrescu Mirea, reprezentînd figuri din istoria patriei — de la stînga la dreapta: Vasile Lupu, Matei Basarab, Carol I, Neagoe Basarab și Alexandru cel Bun.

Interiorul clădirii cuprindea săli de expoziții, o biblio-

Galleron, a întreținut o asiduă corespondență cu ea și a invitat-o în țară. Fiind încîntat de cultura ei Galleron s-a căsătorit cu ea (Jules Brun): *Une française en Roumanie. Le souvenir qui répond à l'oubli*, în „La Roumanie“, 24 iulie/6 august, 1912).

³ Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, București, 1986.

⁴ S-a născut la 4 noiembrie 1857 în București. A urmat liceul și școala de poduri și șosele din București. Pleacă la Paris în 1879, unde urmează arhitectura pînă în 1887 cînd obține titlul de arhitect diplomat. În tot timpul șederii la Parisa colaborat la mai multe construcții, ca subinspector la lucrările clădirii Școlii centrale din Paris, de sub direcțiunea profesorului Denfer, și apoi inspector general la clădirile imobilelor din cartierul Luxembourg unde a avut sub direcțiunea d-sale 39 construcțiuni din cele mai importante, toate clădite pe catacombele Parisului în valoare de peste 44.000.000 franci.

Întors în țară în 1888, a fost numit arhitect șef la Căile Ferate Române unde a studiat și alcătuit planurile docurilor din Brăila și Galați, apoi a trecut ca arhitect șef la Ministerul Instrucțiunii Publice și în această calitate, timp de 7 ani, a construit o mulțime de licee și diferite alte școli. Retrăgîndu-se din minister în 1895 s-a consacrat arhitecturii private și, în această calitate, a avut ocaziunea a ne arăta măsura talentului său, dîndu-ne construcțiuni importante ca: Jockey Club, Hotel Splendid, Palatul Financiar din Craiova, Palatul și Banca d-lui Ghiță Ionescu din Ploiești, Palatul d-lui Lupașcu din Rîmnicu Sărat, casa d-lui avocat S. Rosenthal din București, Sanatoriul de tuberculoză din Cîmpina, Casa d-lui Procopie Dumitrescu, Casa Calavrezo, Au Bon Gôut, transformațiunile Băncii Comerciale, acestea din urmă toate din București. (Rene) P(olisu), *D. Leonida Negrescu*, în „Printre hotare“, nr. 5—6 din septembrie 1908.

⁵ Vezi supra nota 3.

⁶⁻⁷ Grigore Ionescu, *București. Ghid turistic și artistic*, București, 1938.

tecă, o mare sală de concerte și conferințe, precum și Pinacoteca Statului (1895—1947).

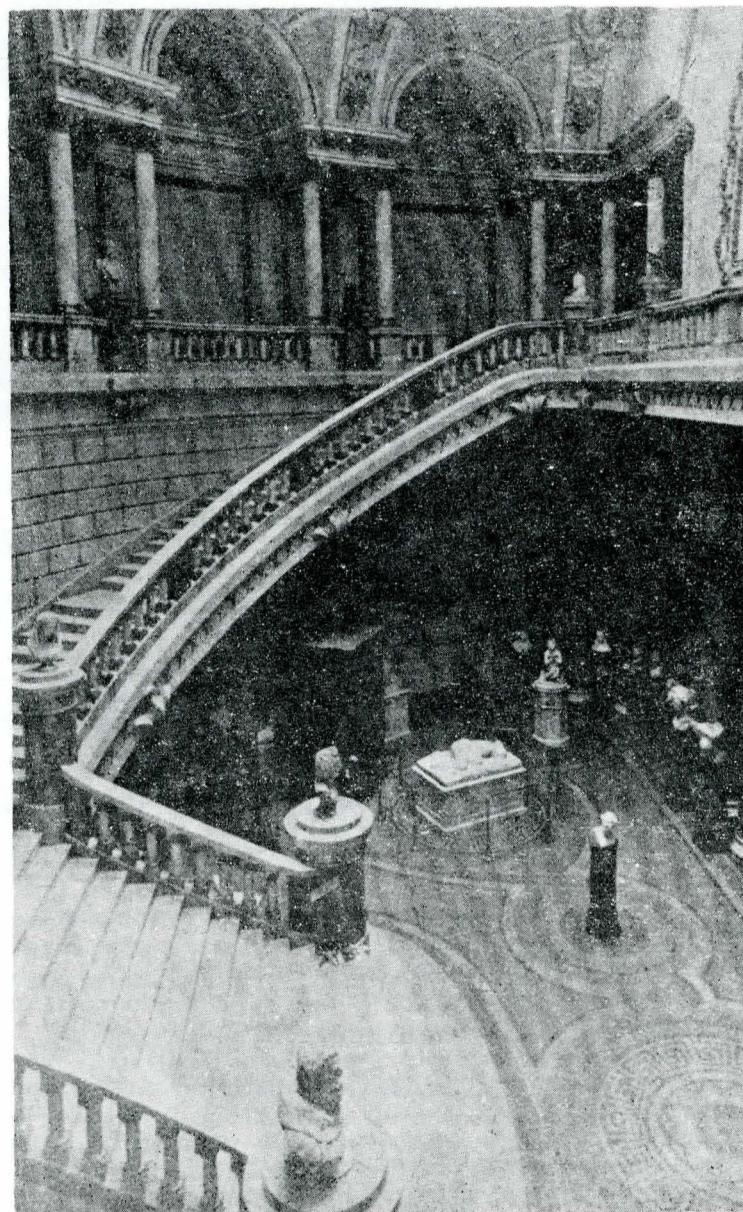
La parter se află un mare vestibul circular, dublat de un inel format din 12 coloane de zidărie cu tencuială imitînd marmura roz. Din acest vestibul, cunoscut sub denumirea Rotonda Ateneului, pornesc patru scări monumentale de marmură roz învîrtite fiecare în jurul unui pilon de zidărie și formînd, la palier, balcoane către vestibul. Aceste scări duc la sala de concerte și conferințe (28,50 m în diametru și 16 m înălțime), cuprinzînd 600 de fotolii și, pe două rînduri, 52 de loji⁷. Pe tamburul cupolei se desfășoară o suită de scene din istoria patriei realizate în tehnica frescei de pictorul Costin Petrescu, profesor de artă decorativă la Academia de arte frumoase din București, la a treia generație de pictori (tatăl și bunicul său fiind zugravi), între 11 septembrie 1933 și 22 aprilie 1937, solemnitatea avînd loc în seara zilei de 26 mai 1938⁸.

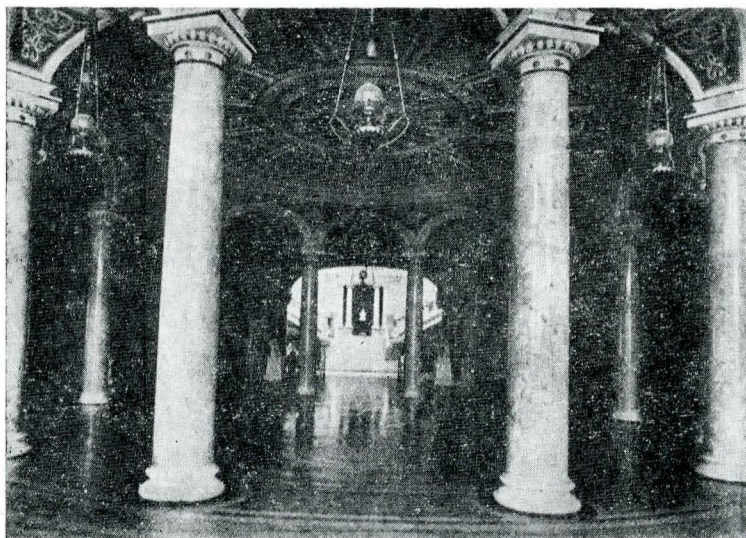
Anterior, cu prilejul inaugurării sălii, în seara zilei de 19 martie 1889, pe friza lungă de 75 metri și lată de 3 metri, invitații la solemnitate puteau citi: „*Loc rezervat pentru marea frescă ce va reprezenta fazele principale ale istoriei românilor*“. Atunci și mai tîrziu s-au făcut o mulțime de demersuri pentru realizarea acestei fresce. Datorită Mariei Cantacuzino, Puvis de Chavannes, soțul acesteia, a promis, la un moment dat, să execute fresca gratuit⁹, dar a cerut să-i fie procurate

⁸ Vezi supra nota 1.

⁹ „Caricatura“ (Iasi), nr. 1/1938. În expoziția personală de la Ateneu din 1901, pictorul Ștefan Popescu prezentase un proiect pentru fresca de la Ateneu, dar este criticat nu numai pentru valoarea sa plastică scăzută, dar și pentru că sare peste evenimente importante din istorie, cum este momentul Cuza (*Idealist: Expoziția d-lui Popescu*, în „Cronica“, 24 noiembrie 1901).

Ateneul Român, vestibulul cu rotonda

Ateneul Român, sala coloanelor

Ateneul Român, imagine dinspre sud-vest

culorile și restul cheltuielilor ce le incumba o atare lucrare, însă ocazia a fost ratată, din lipsă momentană de fonduri.

Subiectele reprezentate în lăntuit în friza lui Costin Petrescu sînt în număr de 25 și redau momente mai importante din trecutul nostru istoric, după cum urmează: I. Traian; II. Colonizarea Daciei; III. Contopirea daco-romană; IV. Sentinela romană; V. Năvălirea barbarilor; VI. Începutul vieții românești; VII. Statornicirea; VIII. Descălicătoarea; IX. Statul militar; X. Statul administrativ; XI; Cruciada româncască; XII. Epoca lui Ștefan cel Mare; XIII. Epoca de pace și credință — Neagoe Basarab; XIV. Epoca lui Mihai Viteazul; XV. Epocile culturale — Matei Basarab și Vasile Lupu; XVI. Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan — Gheorghe Lazăr; XVII. Revoluția lui Tudor Vladimirescu; XVIII. 1848 în Transilvania; XIX. 1848 în Principatele Românești; XX. Unirea Principatelor, 1859; XXI. Cuza Vodă — Împroprietărirea țăranilor; XXII. Războiul Independenței; XXIII. Războiul pentru întregirea națională; XXIV. România Mare; XXV. Epoca de consolidare¹⁰.

Decorația interioară din clădirea Ateneului Român se datorează pictorilor Napoleone D'Este, autorul picturilor decorative din casa Ottetelesanu¹¹, Henry Kubler, Nicolas Schwalbach și Fritz Elsner (1859—1927)¹².

Odată săvîrșit Ateneul Român, s-a constatat că admirarea fațadei este stingherită de o coloană¹³, aflată în grădina Episcopiei, care se găsea în fața clădirii, amenajată în 1872. Coloana marca locul unde altădată fusese biserica închinată Episcopiei Râmnicului de către generalul Mihail Cantacuzino, zis Brigadirul. La demersurile ateneiștilor coloana (un piedestal, avînd la bază patru trepte, iar sus, în partea superioară, era decorat cu patru capete de lei, legate între ele prin ghirlande deasupra cărora se înălța o grațioasă coloană terminată cu un capitel corintic pe care stătea un vultur cu aripile ridicate, purtînd în cioc o cruce, emblema Țării Românești), opera sculptorului Karl Storek, a fost mutată în alt loc, iar grădina Episcopiei a fost înglobată celei a Ateneului Român în 1888 și reamenajată pentru a pune în valoare impozanta clădire. Puținul spațiu al grădinii inițiale din fața Ateneului ne este cunoscut pe laturi prin frumoasa feronerie a grilajului de fontă existent și acum.

În 1892 membrii Societății Ateneului Român acceptă

propunerea de a se amplasa în grădină două busturi: cel al lui Carol Rosetti, unul din membrii fondatori și primul ei președinte, care și-a lăsat prin testament o parte din avere pentru întreținerea acestei instituții culturale, realizat în marmură de Ion Georgescu, și cel al poetului național Mihail Eminescu, în bronz, opera sculptorului W. C. Hegel¹⁴. Această accepțiune a creat, cu timpul, precedentul amplasării în grădină, pe cele două alei, și a altor busturi ale membrilor mai marcanți ai societății. Astfel, imediat după moartea lui Constantin Esarcu (1898), cel mai activ susținător al societății și de a cărui neobosită activitate se leagă clădirea Ateneului, se instalează bustul acestuia realizat în marmură de W. C. Hegel. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1902, grădina este înfrumusețată cu monumentul poetului Traian Demetrescu, realizat de Filip Marin¹⁵ și în iunie același an cu bustul lui Gh. Dem. Teodorescu, în bronz, de Carol Storek¹⁶. În urmează, în noiembrie 1904, bustul poetului Teodor Șerbănescu de Filip Marin¹⁶, apoi, la diverse intervale, bustul în marmură al lui Mihail Kogălniceanu de W. C. Hegel, bustul lui P. S. Aurelian, în bronz, de W. C. Hegel, bustul lui Enăchiță Văcărescu, în bronz, de W. C. Hegel, bustul lui C. I. Stăncescu, în bronz, de W. C. Hegel, bustul lui V. A. Urechia, în bronz, de W. C. Hegel, bustul generalului I. Em. Florescu, în marmură, de Ioan Georgescu, bustul lui Grigore Tocilescu, în bronz, bustul lui D. G. Chiriac, în bronz, de O. Han, bustul lui Gavril Muzicescu, în bronz, de Milița Petrașcu și bustul lui Ion Ghica, în bronz, de I. Iordănescu.

În 1945 li s-a adăugat portretul compozițional în piatră George Enescu, care, mai apoi, a fost mutat în capătul scării monumentale din Rotonda Ateneului. Aceste sculpturi constituiau un adevărat muzeu în aer liber și au jucat un rol important în educația artistică a publicului, împreună cu Pinacoteca adăpostită în două săli de la etajul I al Ateneului Român.

În 1950 sculpturile au intrat în patrimoniul Muzeului de artă al R. S. România, rămînînd locului doar bustul monumental al lui George Enescu, alăturîndu-i-se, la centrul parcului, grupul Alergătorii de sculptorul francez Boucher. Ambele lucrări în 1952 au primit fiecare altă destinație cînd s-a lărgit scuarul.¹⁷ Actualmente grădina este dominată de monumentul Mihail Eminescu de Gheorghe Anghel.

¹⁰ Vezi supra nota 1.

¹¹⁻¹² Petre Oprea, *Itinerar inedit prin case vechi bucureștene*, București, 1986.

¹³ Petre Oprea, *Istoricul unui monument public bucureștean*, în „Revista muzeelor și monumentelor”. Monumente istorice și de artă, nr. 2 din 1979. Să reținem, că și ulterior, în 1922, ateneiștii au dus o susținută campanie de presă, dar fără rezultate, împotriva arhitectului A. Daunaud, care construiește o locuință de raport lingă Ateneu „sluind perspectiva acestuia” (M. Dragomirescu, *În chestia Ateneului*, în „Viitorul”, 11 iunie 1922). Arhitectul Daunaud răspunde în presă „că își va construi blocul în acord cu stilul Ateneului” nu fără a face observații drastice la starea dărăpănată a Ateneului (E. Daunaud, *În chestia Ateneului*, în „Viitorul”, 11 iunie 1922).

¹⁴ *Atheneul*, în „Paloda”, 6 august 1982.

¹⁵ C. Dem., *Monumentul lui Traian Demetrescu*, în „Cronica”, 7 aprilie 1902. În 1899 sculptorul a obținut prin concurs realizarea monumentului și, cîteva luni mai tîrziu, săvîrșește „statuia Iubirii, emblema poetului, care va figura pe soclu”. (Litere, arte, științe, în „Epoca”, 16 iunie, 1894). Despre inaugurare vezi „Secolul”, 1 iunie și 8 iunie 1902, „Adevărul”, 4 iunie, 1902.

¹⁶ *Ecouri*, în „Secolul”, 19 octombrie, 1904.

¹⁷ În 1912 grădina Ateneului (avea 105 m în adîncime) se mai micșorase cu 20 m în interior pentru a se lărgi piața din fața fostului Palat Regal (*Transformarea grădinii Atheneului. Ce este cu pretinsa masacrarea grădinii*, în „Viitorul”, 19 decembrie, 1911).